

Un canvi entonatiu en curs: les interrogatives absolutes entre els adolescents menorquins¹.

Ignasi Mascaró, Paolo Roseano

«The study of change in progress shows children learning to talk from their parents, then learning to talk differently from their parents, and then even more mysteriously, continuing such differences in the same direction over many generations» (W. Labov, 2009, *What is to be learned?*)

1. Introducció

No ens cal la cita d'un autor canònic per recordar que les llengües fan el que sempre han fet: canviar, interferir-se, barrejar-se. Canvi en el contínuum vocàlic, pèrdua o incorporació de consonants, canvi semàntic, sintàctic, etc. Rarament, però, trobaríem en un manual o enciclopèdia de lingüística un canvi en l'entonació. A l'obra capdavantera de Herzog-Labov-Weinreich *Empirical Foundations for Theory of Language Change* (1968), no hi apareix el terme '*intonation*', probablement problemes conceptuals i descriptius no feien fàcil saber què calia observar. Potser una altra raó de l'absència d'aquest tema a les obres clàssiques és la convicció, no demostrable, que l'entonació és força estable, almenys en la parla espontània i dialectal.²

Tot i aquesta absència a la literatura clàssica sobre el canvi lingüístic, el canvi entonatiu ha començat a rebre, tímidament, atenció per part de la comunitat científica. Citem el cas de l'*uptalk* de l'anglès, també conegut com a HRS (*high rising terminals*), un fenomen entonatiu que ha arribat a les pàgines de la premsa, incloent la glamurosa *Vanity Fair*, i ha estat objecte festiu de paròdies televisives. L'*uptalk*, d'origen disputat, és un canvi en l'entonació de les oracions declaratives que apareixen amb final ascendent, fet que les aproxima i fa que sonin com una interrogativa. Origen de banda, l'abundantíssima literatura sobre el fenomen intenta esbrinar quin matís de significat, *a shade of meaning*, quina actitud del parlant es troba a sota d'oracions no interrogatives repetidament ascendents.

En qualsevol cas, que la variabilitat és inherent al sistema és una visió, i un principi, de la sociolingüística variacionista de les darreres dècades; no és un descobriment, però sí els rigorosos mètodes de correlació estadística, és a dir, variacions lingüístiques amb variables socials. O en paraules de William Labov, ara sí, un clàssic:

«The driving forces which may be responsible for the continuation, acceleration or completion of change. In one form or another, they involve the association of social attributes with the more advanced forms of a change in progress: local identity, membership in communities of practice, social class, age or gender».
W. Labov, *Transmission and Diffusion* (2007: 368)

---

¹ Una primera versió d'aquest treball fou presentada al *VI Workshop sobre la prosòdia del català* (Universitat de Barcelona, 26/06/2014). Hem d'agrair a Brauli Montoya la lectura amb comentaris i esmenes al present article.

² En la parla no espontània, per contra, sabem que hi ha *estils* d'entonar, de llegir, de predicar al temple, de recitar,... és així en la llengua més formal i de la qual en tenim testimonis registres acústics, aquí sí, des de fa ja algunes dècades.

En aquest treball ens ocuparem d'un cas concret de variació entonativa, que fou observat per primera vegada en el català parlat pels adolescents de Ciutadella, Menorca.

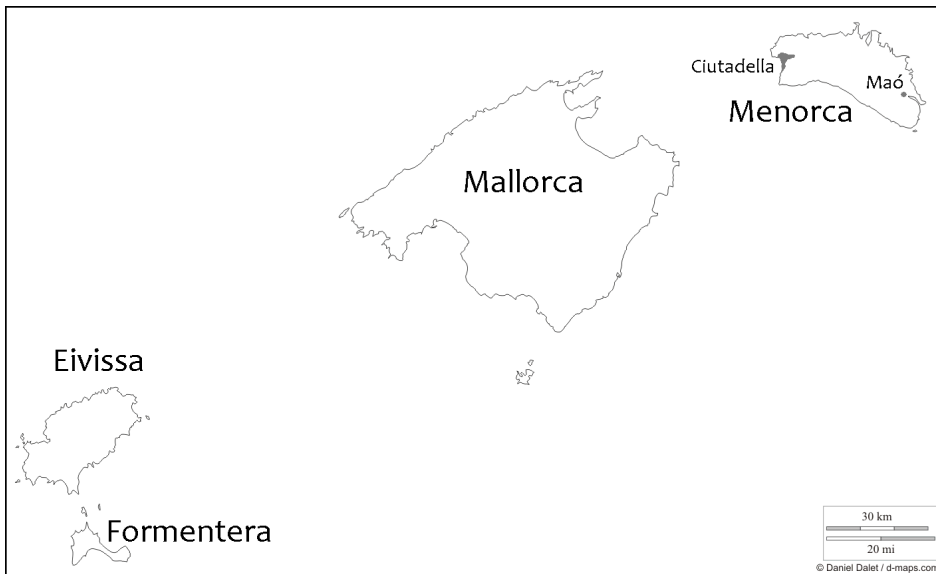

Figura 1 - Mapa de les Illes Balears, amb una indicació del municipi de Ciutadella.

El canvi en qüestió és un canvi intern en el dialecte que, tal com suggereix Labov (1983), podria ser imperceptible als parlants mateixos³ i que afecta el patró melòdic de les interrogatives absolutes directes. S'ha observat, de fet, la presència de dues maneres d'entonar frases com la (1), que podria ser la pregunta a algú que he convidat a dinar i del qual vull conèixer els gustos per no tenir un petit disgust, o la (2), que pot ser adreçada a un coneixença recent.

- (1) Que menges verdura?
- (2) Que tens germans?

La Figura 2 conté una representació visual i introspectiva de la diferència entre els patrons entonatius observats, el tradicional (dalt) i l'innovador (baix), d'acord amb el sistema de transcripció del nord-americà Dwight Bolinger, un clàssic en la matèria:

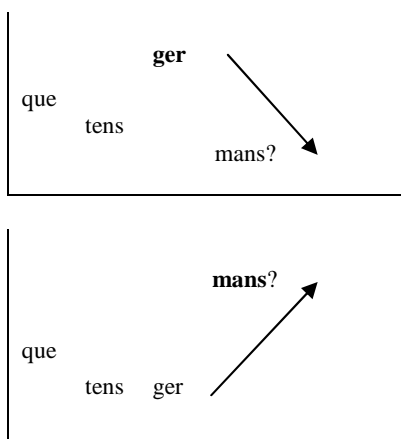

Figura 2 – Representació dels esquemes entonatius de les interrogatives absolutes

³ I als mateixos experts. Diu W. Labov (1983): "La plupart des changements en cours sont très peu perceptibles. Ils sont même imperceptibles pour les phonéticiens membres de la communauté".

1.1. L'entonació menorquina

A Menorca una interrogativa absoluta té un punt de referència que és comú a altres parlars catalans. Es tracta d'un moviment d'ascens cap a la síl·laba pretònica, des d'on es crea un interval descendent de diversa amplitud; a la part final, es produeix un ascens (que no té lloc a Mallorca), menor a la part occidental de l'illa, i major cap a Maó (v. infra Figura 1).

Es tracta d'una construcció doblement marcada: per la sintaxi, la forma gramatical, com és inversió subjecte-verb (*Na Gibet no ha arribat > que ha arribat, na Gibet?*) i per la presència de la partícula *que*. Altres parlars de les Illes Balears fan un ús diferent del *que*, tal com afirmava I. Mascaró (1987:31):

«L'element *que*, que sincrònicament és una pura marca interrogativa, vivíssima en la parla col·loquial, curiosament ha estat oblidada en la majoria de gramàtiques normatives, ni sembla que hagi estat tractada [...] La partícula *que*, però, sembla tenir uns usos –o matisos– distints en els diversos dialectes que la utilitzen: caldria estudiar aquesta qüestió a fons. No és gens segur que a tots els dialectes introdueixi una interrogativa neutra, sense altres connotacions. Reiteració, confirmació, etc. Almenys en barceloní, la majoria de preguntes amb aquesta marca semblen tenir un caràcter contextual de confirmació [...] mentre que a Menorca el *que* és una marca d'interrogativa total neutra, a Mallorca el *que* té un ús més restringit, molt sovint amb matisos reiteratius [...]»

De les funcions de la partícula *que* avui dia en sabem més coses, ja que Rigau i Prieto (2007) en van estudiar àmpliament l'ús. Tot i això, encara tenim algun buit per omplir, i ens caldrà amb el temps fer recomptes més amplis, quan i com el que sembla una interrogativa absoluta no fa ús del *que*. Seria imaginable que el doble marcatge, gramatical i prosòdic, permetés algun contrast, altrament dit, que la interrogativa sense *que* donàs lloc a altres matisos de significat. De fet, en aquest estudi ja prenem en consideració la presència/absència del *que* (v. apartat 3.2).

1.2. L'objectiu del treball

Si parlàssim d'un canvi en el vocalisme ens hi referiríem com una mutació del sistema vocàlic, com quan els maonesos ja fa quasi un segle, en dir 'pagès' van deixar de pronunciar [pə'ʒəs] i van passar a dir [pə'ʒes], com ho feien els menorquins de ponent, perdent així un contrast fonològic, molt poc rendible d'altra banda. A partir d'un cert moment, mitja Menorca, l'occidental, comptava amb un sistema de vuit vocals tòniques, l'altra mitja en tenia set. Consumat el canvi, els dos subsistemes es mantenen inalterats d'ençà d'unes dècades.⁴ En altres casos parlem simplement d'una variació fonètica que no afecta l'estructura fonològica. Un canvi melòdic és un canvi en el "sistema entonatiu"? De quina manera afecta l'estructura? Pradilla Cardona (2011:129) escriu:

---

⁴ Ja que parlem de canvis en curs, Teresa Turell (2013: 48), referint-se a la qüestió del canvi /ə/ → /ɛ/, a les Balears, escriu: «Així, el canvi de la vocal neutra tònica seria un canvi estabilitzat a Mallorca i Eivissa i a Menorca encara es podria considerar un canvi progressiu». La font de Turell és Brauli Montoya (1995:189-191). L'únic que podem dir de cert és que a les darreres dècades el canvi està estabilitzat, fins quan no ho sabem.

«És un fet conegut que la sociolingüística laboviana s'ha emprat de manera aclapadorament majoritària en els treballs sobre variables fòniques. També és així en la nostra tradició. I una de les causes que ha afavorit aquesta supremacia és, sens dubte, la seua millor adaptació a la premissa segons la qual la variació consisteix en la utilització alternativa de formes equivalents semànticament i pragmàticament, cosa que en lèxic i sobretot en la sintaxi és difícil de garantir».

Després de descriure els fets caldrà veure (o potser només plantejar) si, en efecte, es tracta d'un canvi que substitueix una forma ja existent (en aquest cas un patró melòdic), o si transporta algun nou significat; i sense deixar de vista que no tota variació lingüística acaba sent un canvi consolidat, a vegades els canvis són d'anada i tornada.

L'objectiu d'aquest treball és, doncs, en primer lloc, el de demostrar, amb dades quantitatives, que en el català de Menorca s'està produït un canvi entonatiu intergeneracional que afecta al patró melòdic de les preguntes interrogatives absolutes informatives. En segon lloc, la recerca que s'ha dut a terme pretén proporcionar elements per reflexionar sobre el canvi entonatiu més en general.

2. Metodologia

Per tal d'assolir els objectius que hem exposat a l'apartat 1.2, vam enregistrar 519 frases interrogatives produïdes per 48 parlants de Ciutadella de Menorca.

2.1. Els informants i les gravacions

Els informants, tots ells parlants que tenen el català com a llengua habitual i familiar, pertanyien a dues generacions diferents, que en aquest treball anomenarem la generació dels pares o dels adults i la generació dels fills o dels adolescents. L'edat mitjana de la generació dels pares és de 48 anys (amb un mínim de 36 i un màxim de 53) i la dels fills és de 14 anys (amb un mínim de 12 i un màxim de 18). La divisió per sexe dels informants de cada generació es representa a la Taula 1.

	Dones	Homes	TOTAL
Pares	12	3	15
Fills	25	8	33
TOTAL	37	11	48

Taula 1 – Divisió dels informants per sexe i generació.

Des del punt de vista metodològic, és important destacar que inicialment es va decidir entrevistar 15 parells formats per un pare/mare i un fill/filla dins la mateixa família: era una forma de reforçar l'efecte generacional, si podíem demostrar que els fills no entonaven com el que sentien cada dia a l'hora de dinar, els seus pares. En una segona fase de la recollida de dades, es van realitzar les entrevistes a altres 18 adolescents, sense però entrevistar-ne els pares.

Les gravacions es van efectuar entre el mes de desembre de 2013 i el juny de 2014, en uns casos a domicili, i en altres dependències on estudiaven els entrevistats, mitjançant una gravadora digital Marantz PMD660 connectada a un micròfon Shure SM58.

2.2. El qüestionari i el corpus

Vam obtenir les dades mitjançant un qüestionari de situacions, creat d'acord amb el model del *Discourse Completion Task* (Blum-Kulka *et al.* 1989, Billmyer i Varghese 2000, Félix-Brasdefer 2010), força habitual en les recerques sobre la prosòdia, que consisteix a presentar a l'informant una situació comunicativa de la vida quotidiana i demanar-li que produeixi la frase

que utilitzaria en aquell context, com a l'exemple següent, que està agafat de Prieto i Cabré (2007-2012).

- (3) ENTREVISTADOR: Entres a una botiga on mai no havies entrat i demanes si tenen mandarines.
ENTREVISTAT: Que teniu mandarines?

D'aquest tipus de resposta en deim parla semiespontània. No tots els informants van produir sempre la frase de la modalitat desitjada. Per exemple, en la situació esmentada anteriorment, un informant podria utilitzar la frase "Voldria saber si tenen mandarines", que té la mateixa funció d'una interrogativa absoluta informativa, sense emperò ser-ho. Com que vam decidir no forçar la resposta en bé de l'espontaneïtat (p.e., en el cas en qüestió, demanant-los que canviassin la frase i que fessin servir una interrogativa), el nombre total de frases analitzades no és de 624 (que s'obtidria multiplicant el nombre de subjectes pel nombre de situacions). De les 519 frases del corpus, 465 són preguntes absolutes (89 %), 45 preguntes parcials (8,7%) i 9 preguntes eco (1,7%). Del nombre total de frases, 315 (67,7%) van ser produïdes per la generació dels fills i 150 (32,3%) pels pares.

Investigàvem les interrogatives absolutes, però el qüestionari contenia onze situacions que barrejaven i diluïen les **interrogatives absolutes informatives** amb una **pregunta parcial neutra** i una **pregunta eco**. Interrogatives absolutes, val a recordar-ho, són aquelles preguntes sobre les quals el parlant no té cap pressuposició, informació no compartida: *que ha arribat, n'Eugènia?, que podràs venir, demà? que vas anar a sa reunió?*

Parlam de preguntes reals, és a dir que deixam a un costat aquelles preguntes que tenen forma d'interrogativa com ara *me vols dir quina hora? o me donaria un foli?*, que en realitat són precés en forma de pregunta, tan freqüents en la vida quotidiana. Tampoc no consideram preguntes amb altres funcions comunicatives (com la de donar un ordre). D'açò se n'ocupa la pragmàtica, la llengua en acció, els usos indirectes i la cortesia més convencional.

La **interrogativa absoluta informativa** és, doncs, aquella pregunta més oberta, més lliure de matisos expressius, si tal cosa és possible, que tindrà resposta, *sí/no, yes/no questions*, en diuen en anglès, com a (3). Per contra, la pregunta **parcial**, com a (4), és una interrogativa que va introduïda per mots com *qui, que, on quan* i té un abast diferent i no es pot contestar senzillament amb un sí o un no.

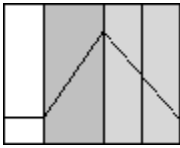
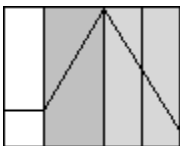

Una **pregunta eco**, finalment, també dita reiterativa, és com una repregunta, té la funció de tornar a preguntar alguna informació que s'acaba d'introduir en el discurs, com a (5).

- (4) ENTREVISTADOR: Fa temps que no has vist un conegut, no saps si estudia, treballa... Li demanes si estudia, i et diu que sí, i llavors vols saber què estudia, com ho diràs?
ENTREVISTAT: I què estudies?
- (5) ENTREVISTADOR: T'han demanat on anaves, però no saps si ho has entès bé. Demana si és això, el que t'han demanat.
ENTREVISTAT: Què m'has demanat: on anava?

2.3. Anàlisi i transcripció de les dades

Les frases es van analitzar mitjançant el programa Praat (Boersma i Weenink 2014) i, amb el mateix instrument, se'n va fer la transcripció entonativa, d'acord amb el sistema de transcripció de l'entonació anomenat Cat_ToBI (Prieto et al. 2009, 2015). Es tracta de la versió adaptada al català d'un sistema de transcripció de l'entonació que als darrers anys ha estat àmpliament acceptat en l'àmbit acadèmic. El Cat_ToBI, desenvolupat en el marc del model mètric-autosegmental, postula que l'entonació de qualsevol enunciat català es pugui representar fonològicament mitjançant un conjunt de símbols que representen els moviments tonals⁵ que tenen lloc en correspondència amb algunes posicions prominents de l'enunciat, que són les síl·labes tòniques i les síl·labes posttòniques finals.

En aquest treball ens ocuparem sobretot dels moviments tonals que conformen la configuració nuclear d'un enunciat, és a dir aquells que estan associats amb l'última síl·laba tònica d'un enunciat i les posttòniques següents. Les tres configuracions nuclears que es discutiran a l'apartat 3 d'aquest treball són les que es presenten a la Taula 2.

Representació esquemàtica	Transcripció Cat_ToBI	Descripció fonètica
	L+H* L%	La freqüència fonamental s'enlaira a l'interior de l'última síl·laba tònica, amb una pujada que no sol passar del llindar dels 6 semitons (Borràs-Comes <i>et al.</i> 2010). Després d'arribar a un pic que sol coincidir amb el final de la síl·laba tònica, la freqüència fonamental ⁶ baixa fins al final de l'enunciat, on sol mostrar el valor mínim de l'emissió.
	L+;H* L%	La freqüència fonamental s'enlaira a l'interior de l'última síl·laba tònica, amb una pujada que arriba fins a un nivell extraalt i que sol passar del llindar dels 6 semitons (Borràs-Comes <i>et al.</i> 2010). Després d'arribar a un pic, que sol trobar-se en proximitat del final de la síl·laba tònica, F0 baixa fins al final de l'enunciat, on sol presentar el valor mínim de tot l'enunciat.
	;H+L* L%	La freqüència fonamental baixa a l'interior de l'última síl·laba tònica, a partir d'una síl·laba pretònica extraalta. Després de la tònica, a la majoria de dialectes del català F0 continua baixant lleugerament fins al final de l'enunciat, on sol presentar el valor mínim de tot l'enunciat. En el català de la part oriental (no tant en l'occidental) de Menorca, en canvi, després de la baixada a la tònica, F0 presenta una pujada a les síl·labes posttòniques finals, de manera que l'enunciat acaba en un to mitjà (Mascaró 1987, Vanrell i Mascaró 2013).

Taula 2 – Configuracions nuclears anotades d'acord amb el sistema Cat_ToBI

Les anàlisis estadístiques es van realitzar amb SPSS 17. Els tipus de test que s'han dut a terme són el del khi quadrat (en el cas que ambdues variables fossin qualitatives) i el de la U de Mann-

⁵ La representació formal pot resultar nova als no iniciats en el model. El sistema ToBI fa ús de quatre nivells d'altura tonal: el nivell baix, que s'indica convencionalment amb la lletra L (de l'anglès *low*), el nivell mitjà (transcrit com a !H), el nivell alt (o H, de l'anglès *high*) i, finalment, el nivell extraalt (;H).

⁶ La freqüència fonamental és freqüència més baixa de l'espectre de freqüències produïda per una veu. També s'anomena el primer harmònic de la veu que la produeix. La freqüència fonamental se sol representar amb el símbol F0 i se sol mesurar en hertz (Hz).

Whitney (quan una de les dues variables era quantitativa i presentava una distribució no normal).

3. Resultats

En aquest apartat es resumeixen els resultats de l'anàlisi de les dades pel que fa a quatre aspectes: el patró entonatiu de les preguntes absolutes, l'ús de la partícula *que*, la presència d'una cua final ascendent i els contrastos fonològics.

3.1. Entonació de les preguntes absolutes

Sense tenir en compte patrons molt marginals com L* H% (0,9% dels casos), al corpus de preguntes absolutes informatives hi ha un nombre semblant de $\uparrow$ H+L* L% (47,7%), que és el patró tradicional per a les interrogatives de Menorca (Mascaró 1987, Vanrell i Mascaró 2013:75ss) i de L+ $\uparrow$ H* L% (51,4%), un esquema entonatiu que encara no s'havia descrit per a les interrogatives absolutes informatives menorquines. La figura 1 exemplifica el patró tradicional que, tal com es pot notar, està caracteritzat per un replà entonatiu de nivell alt a la primera part de la frase, una pujada fins a un nivell extraalt a la síl·laba pretònica *-da-*, una baixada ràpida d'F0 a la tònica (*-ri-*) i, a continuació, la pujada fins al nivell mitjà que constitueix la variant fonètica menorquina del to baix final d'aquest contorn (Mascaró 1987, Vanrell i Mascaró 2013). La Figura 2 exemplifica el patró innovador objecte de la nostra recerca, caracteritzat per una pujada fins a un nivell extraalt⁷ a la tònica i, a continuació, una baixada que arriba fins al final de l'enunciat.

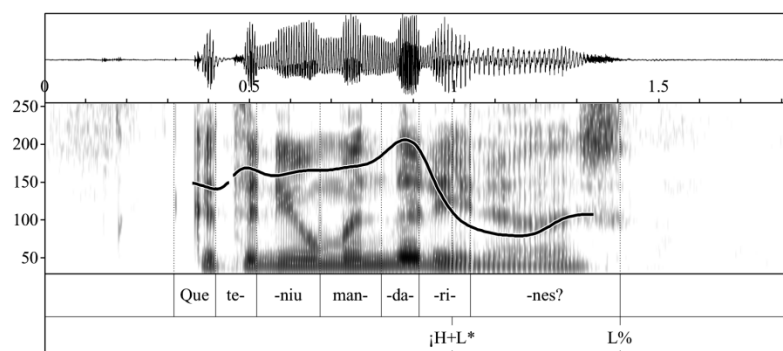
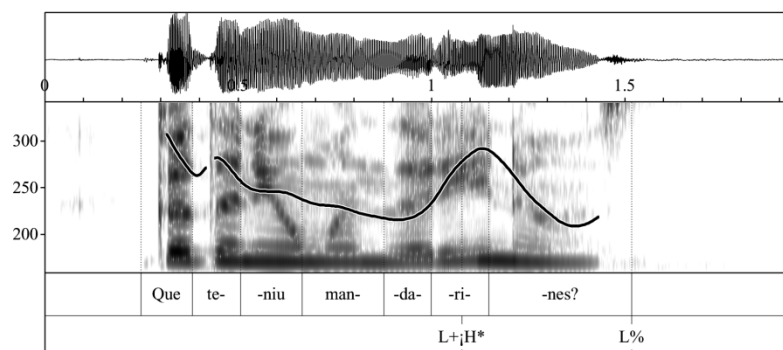

Figura 1 – Oscil·lograma, espectrograma, transcripció ortogràfica per síl·labes i anotació entonativa de la frase *Que teniu mandarines?* produïda per un parlant adult de Ciutadella.

⁷ A la secció 3.4 es justificarà la proposta d'un to extraalt i no senzillament alt.

Figura 2 – Oscil·lograma, espectrograma, transcripció ortogràfica per síl·labes i anotació entonativa de la frase *Que teniu mandarines?* produïda per una parlant jove de Ciutadella.

La presència de dos patrons entonatius està relacionada amb variables socials com la generació i el sexe. De fet, si consideram la distribució d'aquests dos patrons per generació, veim que la distribució no és casual: mentre que els pares empen pràcticament només el patró tradicional (98%), la generació dels fills empra majoritàriament (75,6%) l'altre patró (Figura). El test del khi quadrat, que –com és sabut– s'empra per a comprovar si dues variables són independents entre elles, confirma que aquesta diferència intergeneracional és estadísticament significativa ($\chi=228,603$, $p<0,01$). Es confirma, per tant, que a la part occidental de l'illa de Menorca hi ha un canvi entonatiu en curs que afecta al patró melòdic de les interrogatives absolutes informatives.

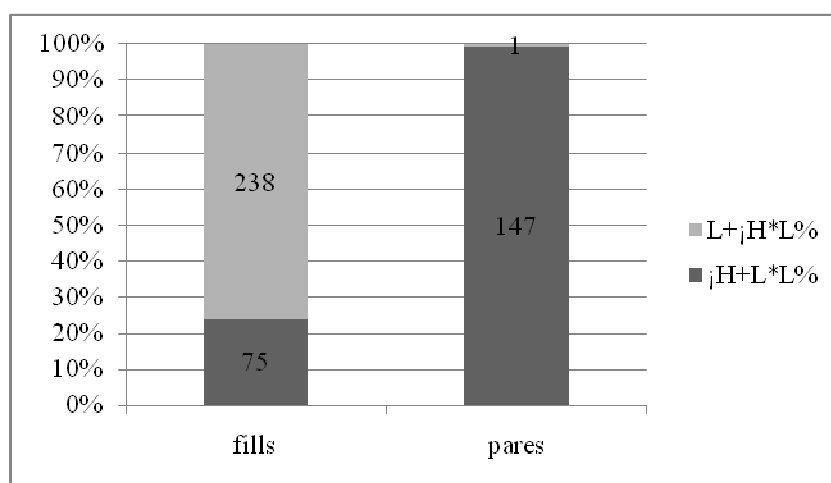

Figura 3 – Distribució dels patrons tradicional (;H+L*L%) i innovador (L+;H*L%) per generació. La figura presenta les informacions sobre el número absolut de casos –a l’interior de les barres– i sobre els percentatges equivalents –a l’eix vertical.

Si ens concentrem només en la generació dels fills, podem controlar si el sexe té alguna influència. Tot i comptar, de moment, amb un nombre limitat d’informants i amb una mostra desigual d’informants dels dos sexes, observant les dades (Figura 4), es nota que les dones de la generació jove semblen tenir una preferència molt clara pel patró innovador (83,9%), mentre que en el cas dels homes el patró tradicional –tot i no ser majoritari– manté una freqüència més considerable (44,0%). El test del khi quadrat confirma que aquesta diferència entre sexes és estadísticament significativa ($\chi=29,444$, $p<0,01$). S’ha de concloure, per tant, que les dones en edat adolescent són més propenses a la innovació lingüística que no pas els homes adolescents. Aquesta observació concorda amb tot un conjunt d’estudis sociolingüístics que, d’acord amb el segon principi de Labov (1990: 215), segons el qual “*In changes from below, women are most often the innovators*”, suggereixen que les dones, independentment de la seva edat, són més propenses al canvi lingüístic, mentre que els homes solen ser més conservadors.

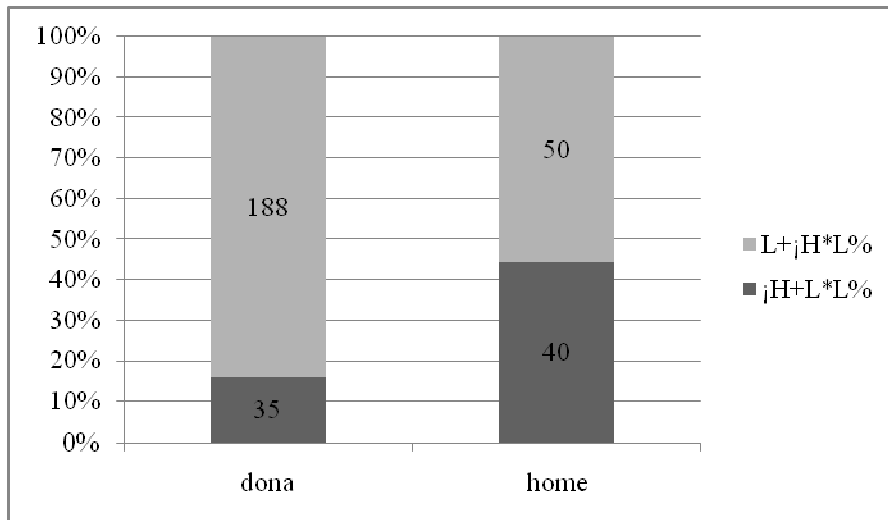

Figura 4 – Distribució dels patrons tradicional ($jH+L^* L\%$) i innovador ($L+;H^* L\%$) per sexe a l'interior de la generació dels fills. La figura presenta les informacions sobre el número absolut de casos –a l'interior de les barres– i sobre els percentatges equivalents –a l'eix vertical.

3.2. Ús de la partícula *que*

L'ús de la partícula *que* (v. apartat 1.1), que apareix en un 85% de les preguntes absolutes informatives del corpus, no està relacionat clarament ni amb la generació ni amb el patró entonatiu. De fet, la partícula *que* apareix en igual mesura amb els dos patrons entonatius (en el 87,7% de frases que presenten el patró tradicional i en el 84,5% de frases amb el patró innovador). De manera semblant, la partícula en qüestió apareix al 85,1% de les preguntes produïdes per la generació dels fills i al 86,7% de les de la generació dels pares. El test del khi quadrat confirma que les petites diferències que s'acaben d'esmentar no són estadísticament significatives.

3.3 Presència d'una cua final ascendent

Les descripcions de l'entonació de la part occidental de Menorca (Mascaró 1987, Vanrell i Mascaró 2013) destaquen que la variant local del patró descendent del català està caracteritzada per una cua ascendent, que es pot observar a la Figura 1. Aquesta cua ascendent apareix en un 47,1% de preguntes absolutes informatives del nostre corpus. Si considerem les diferències entre la configuració nuclear tradicional i la innovadora, constatarem que la cua ascendent sol aparèixer sistemàticament al patró tradicional (79,3% dels casos), mentre que apareix només ocasionalment al patró innovador (18,0%).

Si concentram l'atenció només en el patró tradicional (que fonològicament transcrivim com $jH+L^* L\%$) i el comparem amb les dades de pares i fills, s'observa que, quan fan servir l'esquema entonatiu tradicional, els pares empenen pràcticament sempre una cua ascendent (91,2%), mentre que els fills la fan servir molt menys sovint (56%) (Figura 5). La prova del khi quadrat indica que aquesta diferència intergeneracional d'ús de la cua ascendent en el patró tradicional és estadísticament significativa ($\chi=37,366$, $p<0,01$). Això suggereix que ens trobem davant d'una doble innovació: els fills no només estan emprant majoritàriament un patró melòdic diferent del tradicional, sinó que quan utilitzen el tradicional, mostren una tendència marcada a renunciar a la cua ascendent típicament menorquina, és a dir, fan un final diguem-ne més abrupte.

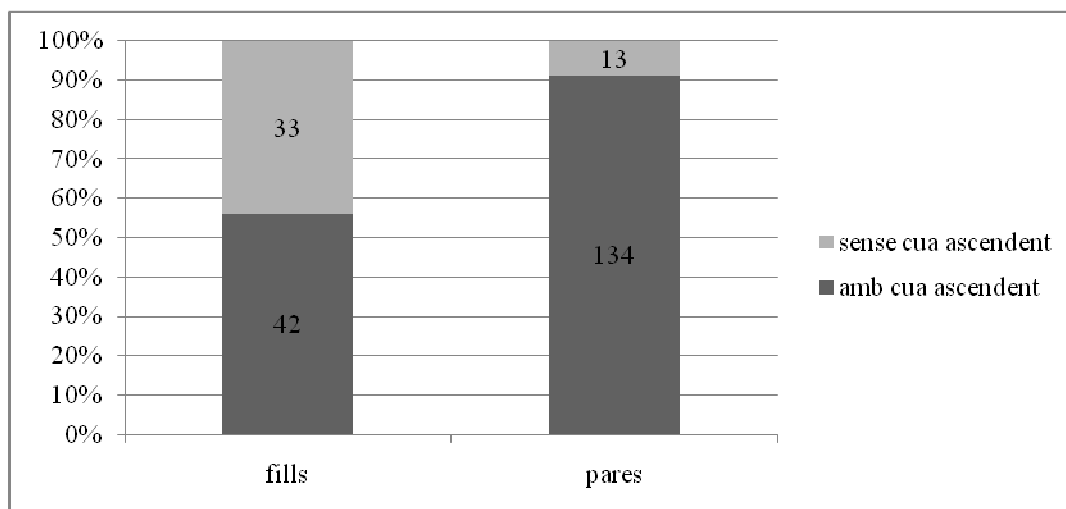

Figura 5 – Presència de la cua ascendent en el patró tradicional per generació. La figura presenta les informacions sobre el número absolut de casos –a l’interior de les barres– i sobre els percentatges equivalents –a l’eix vertical.

3.4. Contrastos fonològics i transcripció entonativa

La descoberta d’un patró entonatiu que encara no s’havia descrit exigeix que se’n proposi una transcripció fonològica d’acord amb el sistema Cat_ToBI. Aquest sistema preveu l’existència de dues configuracions que tenen la mateixa alineació (és a dir pujada tonal a l’última síl·laba tònica, seguida per una baixada a les posttòniques) però difereixen per l’amplitud: $L+H^* L\%$ i $L+_iH^* L\%$. La diferència entre les dues rau en l’amplada del moviment tonal, que en el segon cas és major i, d’acord amb Borràs-Comes *et al.* (2010), sol superar el llindar dels 6 semitons, o una cinquena en termes musicals (v. Taula 2). Creiem que el patró innovador que s’ha documentat en aquest treball pot ser transcrit amb $L+_iH^* L\%$.

A la introducció plantejàvem si el nou contorn melòdic dels adolescents de Ciutadella era una variant fonètica sense conseqüències estructurals, o si podria contrastar amb altres tipus d’interrogativa absoluta. Les dades de les quals disposem permeten establir un contrast d’altura amb interrogatives parcials que tinguin la mateixa forma gramatical. Es tracta d’un contrast que no es produïa amb el contorn que en deim tradicional.

Al nostre corpus, de fet, tenim 18 parells mínims de frases produïdes pel mateix informant (*Que estudies?* vs. *(I) què estudies?*) que permeten veure que el pic de la pregunta absoluta *Que estudies?* és sistemàticament, per a tots els 18 informants, més alt que el pic de la pregunta parcial *Què estudies?*. (Figura 6). De mitjana, el pic de les preguntes absolutes té un rang de 6,1 semitons, que correspon al llindar de 6 st proposat per Borràs-Comes *et al.* (2010), mentre que el pic de les parcials arriba als 3,5 st. El pic de les preguntes totals és, per tant, 2,6 st més alt que el pic de les parcials, una diferència psicoacústicament significativa, ja que supera el llindar de perceptibilitat d’1,5 st (Rietveld i Gussenhoven 1985, Pamies *et al.* 2002). A més, la prova no paramètrica de la U de Mann-Whitney assegura que la diferència de rang tonal que s’observa entre les dues modalitats oracionals és estadísticament significativa ($U=44,0$, $p<0,01$).

És per això que proposam etiquetar el contorn innovador ascendent-descendent amb $L+_iH^* L\%$, perquè hi ha un contrast, a la parla de la generació dels fills, entre dos tipus de moviments circumflexos. El primer d’ells, que caracteritza les preguntes parcials amb focus de

reintroducció⁸ (Vanrell 2010), se sol transcriure amb L+H* L%. El segon, que és el patró innovador que s'ha difós entre els joves, difereix del L+H* L% per l'amplitud del moviment tonal. La Figura 6 conté les corbes entonatives dels dos contorns, que s'estilitzen i se simplifiquen a la Figura 7.

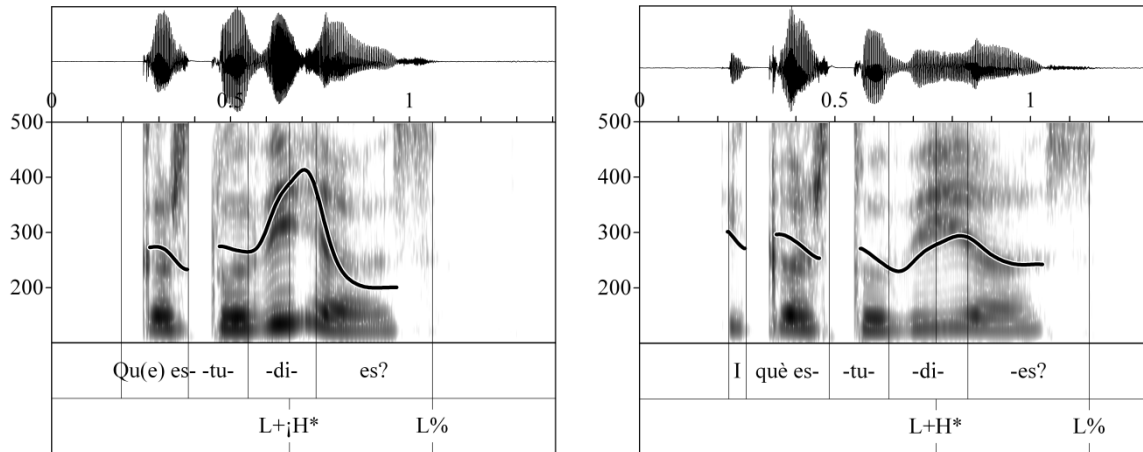

Figura 6 – Oscil·lograma, espectrograma, transcripció ortogràfica per síl·labes i anotació entonativa de les frases *Que estudies?* (esquerra) i *I què estudies?* (dreta) produïdes per una parlant de Ciutadella.

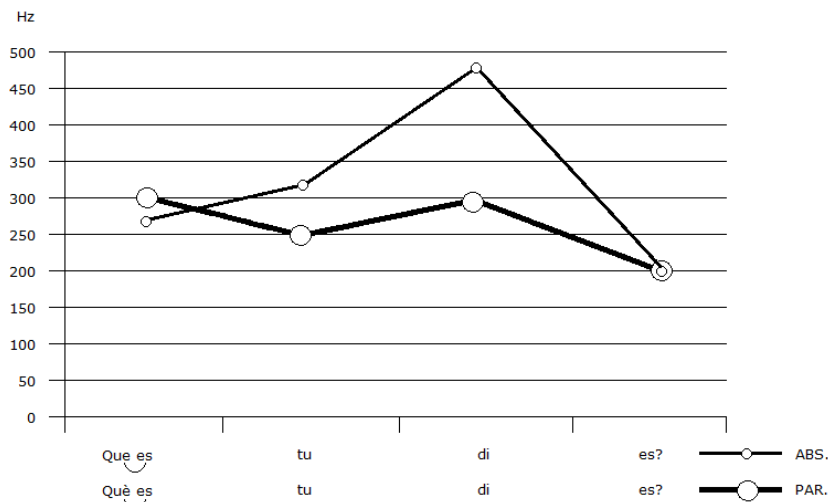

Figura 7 – Estilització dels contorns entonatius d'una interrogativa parcial amb focus de reintroducció (L+H* L%) i d'una interrogativa absoluta innovadora (L+;H* L%).

⁸ Una pregunta parcial amb focus de reintroducció és una pregunta en què es repeteix un concepte que s'havia esmentat anteriorment, per demanar més informacions, com per exemple en la conversa següent, on A torna a introduir en el diàleg el concepte "estudiar", que B ja hi havia introduït, per demanar aclariments.

A: Què fas a la teva vida?

B: Estudio.

A: I què estudies?

4. Discussió dels resultats i conclusions

Hem documentat l'aparició d'un contorn melòdic per a les interrogatives absolutes que està en trànsit de substituir-ne un altre, el que teníem descrit per a l'illa, a partir d'ara n'hauríem de dir el contorn tradicional. Això ocorre entre els adolescents menorquins del ponent de l'illa. Les dades que hem aportat són estadísticament prou evidents. Hem pogut correlacionar el contorn innovador amb la generació més jove. Seria, per tant, un canvi des de baix, tan àmpliament documentat en la sociolingüística laboviana.

D'altra banda, la presència d'un nou contorn permet mostrar un nou contrast fonològic, d'abast limitat (*que estudies/ què estudies, que menges/què menges*), que no existia amb el contorn tradicional. Si el nou contorn arriba a contrastar amb altres tipus d'interrogatives (reiteratives, confirmatòries, etc.) caldrà veure-ho en el futur.

Igualment, hem destacat el paper del sexe, amb les dones com a col·lectiu més tendent a les innovacions. Si és així, confirmariem una tendència, coherent amb la sociolingüística urbana contemporània, tal com apareix als treballs de W. Labov, que citàvem, o Trudgill, etc. Altra cosa seria explicar-ne les raons psicosocials, que, ara i aquí, depassarien de molt les nostres pretensions. En canvi, la dialectologia, filla de la gran romanística europea (pensem en les amplíssimes enquestes dels grans Atles a la primera meitat del s. XIX), potser més centrada en àrees rurals, tendia a veure les dones més conservadores. No és difícil d'explicar, per poc que considerem la condició femenina més "retirada" en èpoques anteriors. En certs moments, l'enquesta dialectològica, sota la inspiració onomasiològica de "Paraules i Coses" (*Wörter und Sachen*) cerca el terme arcaïtzant, el nom d'un càvec, una aixada, la peça d'una arada,... eines tradicionals en mans d'homes. Però no sempre és així: von Wartburg⁹ esmenta el conservadurisme de les dones, però Joan Veny¹⁰, en treball de camp a Menorca, contràriament, registra en algun cas les dones com a portadores d'un canvi en curs.

Però és molt el que encara no sabem:

- Si el canvi es consolidarà. Teresa Turell ha escrit :-" «Un dels reptes més importants per a l'anàlisi del canvi lingüístic progressiu és decidir si les diferències per edats que s'observen en l'ús lingüístic reflecteixen un canvi generacional en les normes lingüístiques d'una comunitat de parla o són simplement l'efecte de la "gradació d'edat", és a dir, un canvi de comportament que es repeteix a cada generació, però que no afecta les normes comunitàries».(1912:32)

- Quines conseqüències estructurals pot tenir aquest canvi sobre el sistema entonatiu del menorquí en el seu conjunt?

- Si es difondrà en el conjunt de l'illa i a quin ritme. Hem obtingut unes primeres mostres d'adolescents d'altres poblacions en direcció al llevant (Ferreries i Maó) que indicarien que el canvi s'ha fet present de forma molt desigual. Les mostres, tanmateix, són encara molt limitades i no permeten treure'n conclusions.

- Per què s'ha engegat aquest canvi entonatiu. Tots els casos de canvi entonatiu documentats a la literatura atribueixen les modificacions prosòdiques al contacte amb altres llengües i descriuen les innovacions com a efecte d'un manlleu entonatiu o de la fusió de dos patrons (v. Roseano *et al.* en premsa per a una ressenya). Aquests mecanismes podrien explicar també el canvi en curs

---

⁹ "Tout le monde sait qu'en matière de langage les femmes sont plus conservatrices que les hommes, qu'elles conservent plus fidèlement le parler des ayeux" *Archiv. Rom.* IX (1925:113).

¹⁰ Joan Veny, *Introducció a la dialectologia catalana* (1986:95) ed. Enciclopèdia Catalana.

a Menorca? Si ho poden fer, quina és la varietat en contacte amb el menorquí i que ha desencadenat el canvi (català central, castellà...)? I si la raó del canvi no és el contacte de llengües, quin fet intern al menorquí ha provocat la transformació en curs?

En l'àmbit de la llengua catalana, la sociolingüística variacionista ha tingut als darrers anys un impuls molt notable. No és, val a dir-ho, la sociolingüística que més s'ha practicat i divulgat a casa nostra, més centrada en el conflicte lingüístic, llengües en contacte, substitució, etc. Amb aquest treball pretenem contribuir als estudis de variació dins un àmbit encara poc explorat: el canvi entonatiu.

6. Referències

Boersma, Paul y David Weenink (2014), *Praat: Doing phonetics by computer* (Version 5.3.65.) <http://www.praat.org/> (retrieved 27 February 2014).

Borràs-Comes, J., Vanrell, M. M., & Prieto, P. (2010), "The role of pitch range in establishing intonational contrasts in Catalan". Dins *Proceedings of Speech Prosody*, 2010, Chicago (100103).

Labov, William (1983), "Le changement linguistique – entretien avec William Labov", *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* 46, pp.67-71.

Labov, William (1990), "The intersection of sex and social class in the course of linguistic change". *Language Variation and Change* 2, pp. 205-254.

Labov, William (2007), "Transmission and Diffusion", *Language* 83, pp. 344-387

Mascaró, Ignasi (1987), "Introducció a l'entonació dialectal catalana", *Randa* 22, pp.6-38

Montoya, Brauli (1995), "L'observació del canvi fonològic en el català balear", pp. 165-219. Dins *La sociolingüística de la variació*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias.

Pamies Bertrán, A., Fernández Planas, A. M., Martínez Celdrán, E., Ortega Escandell, A., & Amorós Céspedes, M. C. (2002), "Umbrales tonales en el español peninsular". Dins *Actas del II Congreso de Fonética Experimental*, pp. 272-278. Sevilla: Universidad de Sevilla.

Prieto, Pilar & Cabré, Teresa (coords.) (2007-2012), *Atlas interactiu de l'entonació del català*. Pàgina web: <<http://prosodia.upf.edu/atlesentonacio/>>.

Prieto, Pilar, Joan Borràs-Comes, Teresa Cabré, Verònica Crespo-Sendra, Ignasi Mascaró, Paolo Roseano, Rafèu Sichel-Bazin y Maria del Mar Vanrell. (2015), to appear. "Intonational phonology of Catalan and its dialectal varieties", dins Sónia Frota y Pilar Prieto (eds.) (2015), *Intonational Variation in Romance*. Oxford: Oxford University Press.

Prieto, Pilar, Lourdes Aguilar, Ignasi Mascaró, Francesc Josep Torres y Maria del Mar Vanrell. (2009), "L'etiquetatge prosòdic Cat_ToBI". *Estudios de Fonética Experimental* 18. 287-309.

Rietveld, t. y c. Gussenhoven (1985), "On the relation between pitch excursion size and pitch prominence", *Journal of Phonetics* 13, pp.299-308

Paolo Roseano, Ana Ma. Fernández Planas, Wendy Elvira-García, Eugenio Martínez Celdrán (en premsa), "Contacto lingüístico y transferencia prosódica bajo una perspectiva diacrónica: El caso del alguerés", *Dialectologia et Geolinguistica*.

Turell, M. Teresa (2013), "Retrospectiva del model labovià de variació lingüística des del català", *Treballs de Sociolingüística Catalana* 23, p. 25-56.

Vanrell, Maria del Mar & Ignasi Mascaró (2013), Balear. A: Pilar Prieto i Teresa Cabré (coords.) *L'entonació dels dialectes catalans*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 75-100.

Vanrell, M. M. (2010), "Entonació i focus en les interrogatives parcials del català de Mallorca". *Interlingüística*, Publicación de la Asociación de Jóvenes Lingüistas", 20, 1-2.